

MODELUL ECONOMIEI DE PIAȚĂ DIN ROMÂNIA, DUPĂ CĂDEREA COMUNISMULUI*

MARIAN GROZOIU**

Secolul al XX-lea a fost marcat de nenumărate evenimente decisive pentru noul stat în afirmare, România. Regimurile politice angajate în conducerea țării au contribuit substanțial la trasarea istoriei poporului nostru, prin implicările mai mult sau mai puțin reușite în viața societății românești.

Sistemul democratic din țara noastră s-a instituit și s-a manifestat sub protecția monarhiei constituționale, urmând regimului autoritar al lui Carol al II-lea și al celui militar al lui Antonescu, „cu excepția perioadei 14 septembrie 1940 – 22 ianuarie 1941, când România a avut un regim dictatorial legionaro-antonescian”¹.

Între anii 1944-1948, democrația din România cunoaște o perioadă de tranziție, de schimbări și transformări radicale de ordin politic, fapt ce-i slăbește credibilitatea și influența în rândul maselor populare. Constituția din martie 1948 vine să consfințească și să instaureze regimul comunist, de tip totalitar și stalinist, „importat în primii ani postbelici, dintr-o serie de state care au adoptat forma de *republică populară*”².

Perioada comunistă (1948-1989) a fost caracterizată printr-o serie de măsuri și acțiuni desfășurate „la limita legii și dincolo de aceasta”, încălcându-se flagrant și iresponsabil cele mai elementare drepturi ale omului. Iată cum descriu, scurt și concis, Cezar Avram și Roxana Radu acest regim: „Organizarea piramidală a puterii politice, concentrarea prerogativelor decizionale la un pol al conducerii, desființarea sistemului pluripartidist, lichidarea opoziției politice, instaurarea puterii „partidului unic”, adoptarea procedurilor electorale formale, întărirea aparatului represiv al statului, stabilirea unei ideologii oficiale și dominante în susținerea teoriei absolutizării luptei de clasă și a teoriei liderului carismatic cu un prestigiu social de neatacat, demagogia drepturilor și libertăților fundamentale formale și, nu în ultimul rând, socializarea principalelor mijloace de producție prin restrângerea sau lichidarea proprietății private au constituit caracteristicile regimului comunist care a condus România circa o jumătate de secol”³.

* Articolul face parte din lucrarea de doctorat: *Conceptualizare și inculturație în teologia ortodoxă actuală*.

** Preot doctorand al Universității din Craiova, Facultatea de Teologie, Secția: Misiologie și Ecumenism; e-mail: grozy2006@yahoo.com.

¹ Cezar Avram, Roxana Radu, *Regimuri politice contemporane: Democrațiile*, Craiova, Editura Aius, 2007, p. 296.

² *Ibidem*.

³ *Ibidem*.

I. Premise istorice ale economiei secolului al XX-lea

Din punctul de vedere al economiei capitaliste, se puna accentul, înainte de instaurarea comunismului, pe încurajarea unei economii de piață diversificată pe nenumărate ramuri de activitate și se sublinia necesitatea depășirii economiei preponderent agricole⁴.

S-au adus nenumărate argumente în favoarea unei dezvoltări economice axată pe importanța și rolul industrializării și al „folosirii resurselor de muncă sub aspect cantitativ și calitativ, precum și al posibilităților de afirmare a personalității umane”⁵. În același timp, era evidentă implicarea regimurilor politice democratice în susținerea programelor de punere în mișcare a comerțului și transporturilor (vitale pentru schimburile de pe piețele economice interne și internaționale), a sistemului financiar, de credit și bancar, învățământului și științei, în general.

Pentru ca economia românească să devină recunoscută, stabilă și performantă, conducătorii politici de atunci au înțeles că era necesară raportarea capitalului românesc la cel străin, prin atragerea de investiții avantajoase pentru țară și prin promovarea ei ca mediu oportun și atractiv de piață economică.

La începutul secolului al XX-lea, tranzacțiile și schimburile comerciale se înrăutățiseră acut pe piețele externe, din cauza industrializării masive a marilor puteri economice, astfel că, o bună parte a capitalului se distribuia către această ramură. Practicând o economie preponderent agricolă, țara noastră a fost afectată de criză, iar măsurile ulterioare ale burgheziei vizau programe consistente de industrializare, pentru a face față cerințelor de pe piețele mondiale. Este sugestivă sintagma lui I. C. Brătianu, din anul 1905, când se adresa liderilor țării cerând o economie „prin noi înșine”⁶, dar care nu excludea politicile „porților deschise” investitorilor străini.

O măsură salutară, caracteristică liberalismului capitalist, a fost cea a împroprietăririi țăranilor iobagi, ca urmare a Răscoalei de la 1907, fapt ce va reglementa ulterior raporturile de organizare a proprietăților și va genera, în mod natural, legile muncii libere și a capitalului liber.

Erau atestate prin legi chiar și drepturile intelectuale, precum „dreptul de autor, brevetul de invenție și marca de fabrică”⁷. De asemenea, prin Decretul din 14/27 mai 1904 și prin semnarea Convenției cu Italia, din 20 martie 1907, se garanta „protecția proprietății literare și artistice” și recunoașterea intelectuală pe plan internațional⁸.

⁴ Georgiana Florescu, Geanina Florescu, Violeta Grigore, *Curs de economie generală și doctrine economice*, Craiova, Editura Sintech Europa, [f.a], p. 492.

⁵ *Ibidem*, p. 493.

⁶ Ion Viorel Matei, *Economical Thinking – A link between Romania and European Union at the economical level*, în „Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane «C. S. Nicolăescu-Plopșor»”, IX/2008, Craiova, Editura Aius, pp. 160-161.

⁷ Loredana-Maria Ilin, *Procese economice din societatea românească în epoca modernă, reflectate prin legislația comercială*, în Cezar Avram, Dinică Ciobotea (coord.), *Revoluție și reformă în spațiul românesc*, Craiova, Editura Universitaria, 2006, p. 72.

⁸ *Ibidem*.

Un act important al constituirii istoriei românești îl reprezintă Marea Unire din anul 1918, eveniment la care au contribuit și numeroși economiști autohtoni, întrucât constituirea unui stat național oferea nenumărate premise pentru „accelerarea procesului economic, social-politic și cultural al țării noastre”⁹.

O serie de măsuri politico-economice adoptate după Primul Război Mondial au vizat strategii de dezvoltare economică ce îi permiteau statului român plata datoriei externe antebelice și a reparațiilor de război. Perioadei 1919-1929 îi este specifică și măsura reformei monetare¹⁰. După cum remarca istoricul Keith Hitchins, economia românească interbelică se caracterizează printr-o antiteză „a contrastului izbitor dintre o înapoiere adânc înrădăcinată, pe de o parte, și înflorirea, chiar dacă inegală, a industrializării și urbanizării, pe de altă parte”¹¹.

Perioada crizei mondiale (1929-1933) a adus în dezbatere teme importante, capitale pentru menținerea economiei românești: „Scăderea volumului producției și al investițiilor (măsuri de austeritate), creșterea nivelului șomajului, politica comercială și financiară internă și externă”¹².

Prin natura sa, capitalismul pur din România anilor 1933-1939 a trebuit să reacționeze împotriva curentelor economice naționaliste și protecționiste, care aduceau în dezbatere problematica complexului economic național și rolul economic majoritar al statului, funcțiile cooperăției și industrializarea de tip naționalist, după doctrina marxistă¹³. Curentul naționalismului-industrialist a luat amploare pe fondul întârzierilor rezultatelor preconizate din activitatea economiei de piață și a scăderii României, ca imagine, în economia mondială.

Pentru menținerea și dezvoltarea unei economii de piață de tip capitalist, au militat: Virgil Nicolae Madgearu, Ștefan Zeletin, Ștefan Voinea, Mihail Manoilescu, I. Răducanu și alții¹⁴.

Ca urmare a elaborării și emiterii unei noi Constituții a statului sovietic, prin care se stipula „abolirea oricărei forme de exploatare a omului de către om, organizarea socialistă a societății și victoria socialismului în toate țările”¹⁵, adepții principiilor comunismului de pretutindeni trebuiau să unească forțele maselor muncitorești în vederea dezvoltării industriale și a resurselor naturale din agricultură, pentru propășirea statelor și a binelui comun. În această structură a socialismului-comunist de tip imperialist, omul nu mai era socotit ca individ cu drepturi personale sau private, ci era absorbit și deservit intereselor statului¹⁶. Persoana burghezului modern apărea ca fiind întruchiparea meschină a individualismului extrem și al avariției excesive.

⁹ Georgiana Florescu, Geanina Florescu, Violeta Grigore, *op. cit.*, p. 515.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ Keith Hitchins, *România 1866-1947*, București, Editura Humanitas, 1998, p. 333.

¹² Georgiana Florescu, Geanina Florescu, Violeta Grigore, *op. cit.*, p. 515.

¹³ *Ibidem*, p. 516.

¹⁴ *Ibidem*, pp. 516-517.

¹⁵ Georges Bataille, *Partea blestemată. Eseu de economie generală* (traducere din limba franceză de Bogdan Ghiu), ediția a II-a, București, Editura Art, 2008, p. 183.

¹⁶ *Ibidem*, pp. 184-185.

Comparând economia socialistă formată în spațiul sovietic cu cea a economiei capitaliste, Daniel Chirot afirmă că prima s-a inspirat după modelul celei din urmă, când industrializarea performantă, realizată cu ajutorul progreselor din știință și, cu precădere, prin apariția mijloacelor mașinilor electrice de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, a generat creșteri importante de capital atât în economia americană, cât și germană¹⁷.

Începând cu 1930, în economia românească, se prefigurează și se amplifică o doctrină de tip marxist-comunist, care se opune cu îndârjire orientărilor doctrinare și măsurilor social-democratice ale capitalismului. Profitând de faptul că economia capitalistă era în curs de dezvoltare și maturizare, că profilul preponderent agricol persista, iar industrializarea necesita eforturi imense pentru a se dezvolta, apărând monopoluri în multe dintre ramurile de activitate, constituindu-se fuziuni între capitalul industrial și cel bancar, precum și generarea corupției la nivel politic, prin implicarea în activitățile economice ale unor lideri, favorabili mecanismului economiei de piață, doctrina marxistă pregătea cu tact înlăturarea tipului de economie liberă în favoarea economiei centralizate¹⁸.

O dată importantă în istoria țării noastre o reprezintă ziua de 23 August 1944, când acțiunile muncitorilor, în tandem cu insurecția armată, au generat o revoluție populară, care a avut ca rezultat arestarea guvernului fascist și instaurarea unei puteri social-democrate¹⁹.

Guvernul instaurat la 6 martie 1945 a deschis drumul – prin măsurile sale cu caracter anticapitalist (etatizarea Băncii Naționale, introducerea controlului economic de stat în industrie, comerț, sistemul bancar și de credit, înființarea oficiilor industriale, alcătuirea programelor industriale, îmfăptuirea reformei monetare etc.)²⁰ – către înfăptuirea socialismului în principalele aparate de conducere ale statului.

Cei mai vocali teoreticieni și susținători ai gândirii economice marxiste au fost Șerban Voinea și liderul comunist Lucrețiu D. Pătrășcanu (1900-1954). Cel din urmă câștiga tot mai mulți aliați în rândul intelectualilor și a celor care sprijineau țărănimea, prin teoriile sale tot mai vocale despre o perspectivă optimistă a economiei românești, prin includerea țaranului în procesul de dezvoltare agrară socialistă, care să-i permită ieșirea din sărăcie și mizerie și accesul la educație și servicii sociale²¹. De asemenea, Pătrășcanu promova ideea de proprietate a întregului popor și de proprietate cooperatistă. Ideile sale s-au regăsit în Decretul din 11 iunie 1948, când „a fost instaurată proprietatea socialistă asupra mijloacelor de producție”²². Procesul cooperativizării agriculturii a fost început tot din acel an

¹⁷ Daniel Chirot, *The Crisis of Leninism and the decline of the Left: The Revolutions of 1989*, Seattle, University of Washington Press, 1991, pp. 6-7.

¹⁸ Georgiana Florescu, Geanina Florescu, Violeta Grigore, *op. cit.*, p. 540.

¹⁹ Referitor la teoriile privind formarea economiei socialiste, vezi *** *Economie politică. Economia Politică a Socialismului*, vol. II, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1968, p. 7.

²⁰ Florin Burtan, Emilia Ciuraru, *Economie politică. Politica economică a Partidului Comunist Român*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1982, p. 28.

²¹ *Ibidem*, p. 23.

²² *Ibidem*, p. 28.

și s-a încheiat în 1962. În cele din urmă, regimul comunist s-a impus în România, în anul 1948, capitalismul economiei de piață fiind înfierat de experții și teoreticienii aserviți sistemului autoritar, pe care îl calificau ca fiind de sorginte primitivă, feudal și sclavagist, și că reprezintă doctrina unor puteri restrânse coloniale, „care au jefuit constant”²³ bunurile și resursele naturale și umane ale popoarelor.

Pentru sistemul comunist, modelul capitalist era unul total eronat, discriminator și contradictoriu: „Concluzia clar demonstrată de istorie este că noile state independente, chiar dacă ar dori, n-ar putea să repete drumul parcurs de actualele țări capitaliste dezvoltate care au beneficiat permanent de modele de producție cu randament înalt alimentat în bună măsură de pârgăile coloniale și neocoloniale. Iată de ce trebuie puse în lumină fărădelegile capitalului care a venit pe lume mântit de sânge și noroi din cap până în picioare și trebuie demascată diversiunea ideologică menită să împiedice alegerea de către țările recent eliberate a căilor cu adevărat eficiente pentru accelerarea dezvoltării lor economico-sociale”²⁴.

Economia politică a partidului comunist avea un caracter de clasă, întrucât acesta se baza pe forța de muncă aparținând muncitorilor²⁵. Ea „excelează” prin „spiritul și gândirea novatoare” a liderului suprem, prin „obiectivitate, fermitate și consecvență”, prin „creativitate, originalitate și caracter științific”, după cum afirmau „aplaudacii de serviciu” ai propagandei²⁶.

De cele mai multe ori, pentru promovarea și susținerea doctrinei marxiste, se aduceau ca argumente citate din înseși operele părinților socialismului comunist, Karl Marx (1818-1883) și Fredrich Engels (1820-1895). Se elogia importanța pe care aceștia au avut-o în domeniul științelor sociale și, mai ales, în creionarea unei viziuni politico-economice. Se accentua rolul celor doi în redescoperirea relațiilor dintre oameni, în opoziție cu lumea privat – capitalistă și burgheză, care cobora omul la nivelul lucrurilor²⁷. De asemenea, se încerca să se evidențieze faptul că operele și învățăturile lor nu sunt dogme, ci „călăuze ale acțiunii” luptei sociale. Eșecul pus pe seama sistemului capitalist, pe care multe dintre țările vest-europene îl îmbrățișau, devenise un slogan adeseori uzitat de către liderii comuniști în întâlnirile bilaterale ale țărilor din blocul sovietic. Totodată, la marile adunări proletare, propaganda nu pierdea nicio ocazie de a înfieră neajunsurile economiei de piață de tip occidental.

Economia comunistă a anilor 1960 și începutului anilor 1970 a adus o oarecare bunăstare a cetățenilor, prin metoda liberalizării controlate a pieței de consum și prin creșterea serviciilor sociale, România preferând să rămână „în

²³ N. N. Constantinescu, *Economie politică. Capitalismul contemporan*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1985, p. 9.

²⁴ *Ibidem*, p. 10.

²⁵ Florin Burtan, Emilia Ciuraru, *op. cit.*, p. 13.

²⁶ *Ibidem*, p. 15.

²⁷ *Ibidem*, pp. 19-20.

limitele unei acumulări de capital excesiv”²⁸. Țările comuniste care au permis mărirea ratei pentru bunurile de consum în dauna acumulării și au liberalizat comerțul și industriile au fost Polonia și Ungaria, cea din urmă manifestând interes deosebit „spre consumul de masă a bunurilor de prestigiu”²⁹, din țările capitaliste.

Din nefericire, liderul României comuniste, Nicolae Ceaușescu, a adoptat același sistem economic după modelul sovietic, surescitând importanța industriei grele (petrochimia, construcția de mașini sau prelucrarea oțelului), cu scopul creșterii economice a țării și pentru „a prinde din urmă economiile dezvoltate”³⁰.

Pentru realizarea planului industrializării, începând cu anul 1971, Ceaușescu a apelat la băncile externe occidentale și la Fondul Monetar Internațional, pentru ca acestea să crediteze obiectivele sale economice. Dorind să plătească cât mai repede posibil datoriile externe, populația României a fost supusă unor sacrificii enorme și, începând cu anii 1980, economia comunistă de la noi se afla într-o criză fără precedent.

Datele istorice certifică perioada economiei comuniste a anilor 1980 ca fiind una a sărăciei severe și a lipsurilor, serviciile și cheltuielile sociale scăzând drastic în dauna majorării capitalului „sistemelor ideologice de partid și de control a populației”³¹. Numărul demografic era într-o continuă creștere, astfel încât apăruse fenomenul supraaglomerării orașelor și a mijloacelor de transport în comun, a „cozilor interminabile” la alimentarele și magazinele care aprovizionau cu bunuri și alimente de bază locuitorii cartierelor muncitorești. Raționalizarea uleiului, zahărului și a pâinii, întreruperea curentului electric, de mai multe ori pe zi, pentru economisire, ori „recomandarea” către populație, prin mass-media controlată și deservită partidului, de a folosi frigidererele, aspiratoarele sau alte aparate electronice cât mai puțin, alcătuiau măsurile exagerate și draconice ale programului economic comunist, începând cu anul 1981³².

Irosirea unor fonduri destinate mentenanței industriale, unor categorii de utilaje care se aflau într-o stare precară și avansată din punctul de vedere al uzurii, lipsa pieselor de schimb, a materiei prime și a energiei reprezentau, și acestea, probleme majore ale economiei naționale din perioada anilor 1985-1989³³.

Sistemul de prețuri era reglat la nivel de conducere, pe cale administrativă, neținându-se cont nici de cele mai elementare reguli ale economiei de piață. De asemenea, prețurile internaționale erau ignorate și nu se făceau analize comparative în raport cu celelalte monede ale lumii, fapt ce a constituit un factor „de agravare a dereglărilor și dezechilibrelor”³⁴. Această situație a generat un deficit enorm pentru țară, înregistrându-se pierderi uriașe în întreprinderile și unitățile cooperatiste.

²⁸ Liviu Chelcea, Puiu Lățeș, *România profundă în comunism. Dileme identitare, istorie locală și economie secundară la Sântana*, București, Editura Nemira, 2000, p. 181.

²⁹ *Ibidem*, p. 184.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ *Ibidem*, p. 179.

³² *Ibidem*, p. 180.

³³ Elena Lolescu, *Istoria economiei naționale*, Craiova, Editura Vlad&Vlad, 1996, p. 296.

³⁴ *Ibidem*.

Scăderea nivelului de trai prin diminuarea consumului alimentar și a asistenței sanitare, lipsa bunurilor de consum ca urmare a stopării importurilor, inflația, tehnologia neperformantă aplicată în industrie și în agricultură, precaritatea relațiilor economice externe și, nu în ultimul rând, incapacitatea liderului Nicolae Ceaușescu de a se raporta la problemele concrete și reale ale României au dus la căderea regimului comunist condus de acesta și la renunțarea categorică la „economia de comandă”³⁵.

Este paradoxal faptul că mecanismul plăților externe a funcționat foarte bine, în așa fel încât toate datoriile externe ale României către Occident au fost plătite și, mai mult decât atât, în anul 1989, statul nostru avea de încasat, din creditele acordate țărilor în curs de dezvoltare, peste două miliarde de dolari³⁶.

Lipsurile, oprimările și îngrădirile suferite în epoca comunistă au făcut ca viziunea României să se orienteze, în mod firesc, pe calea capitalismului, aceasta reprezentând „modalitatea unică prin care românii puteau prospera”³⁷.

Strategia realizării unui program de tranziție spre economia de piață în România a fost emisă de către guvernul Petre Roman, începând cu februarie 1990³⁸. Trecerea la o nouă etapă a marcat și adoptarea mecanismelor moderne de „piață liberă”, caracteristice economiei concurențiale, printr-un program de tranziție, favorabile economiei de piață capitaliste.

Programul reconstrucției economice a început cu un proces conștient de trecere la un sistem descentralizat al statului, iar obiectivele pe termen lung vizau transformări categorice ale instituțiilor. Acest demers trebuia să fie unul în care statul să devină partener responsabil și conștient de noul său rol în trecerea către capitalismul liberal. După cum sublinia Anca Dodescu, statul trebuia să răspundă la două categorii de solicitări: „Să-și reducă rolul economic (tendință firească după perioada de exacerbare a funcțiilor economice ale Statului-Partid), dar și să se implice mai mult în sprijinirea reformei economice”³⁹. În contextul dat, rolul statului în economie era acela de a media și de a regla dezechilibrele survenite în piața liberă, de a promova mecanisme eficiente prin politici de îmbunătățire a competitivității, de a acorda stimulente întreprinzătorilor economici și de a adapta productivitatea națională la cererea globală și la mediul unei economii deschise⁴⁰. De asemenea, cadrul instituțional al desfășurării economiei de piață trebuia reglementat de către stat, atât prin politici distincte de raportare și de mediere între sectorul public și cel privat, cât și prin stabilirea unor „norme referitoare la agenții

³⁵ *Ibidem*, p. 298.

³⁶ N. N. Constantinescu, *Probleme ale tranziției la economia de piață în România. Studii I*, București, Editura Fundației „România de Mâine”, 1997, p. 13 (în continuare, se va cita: N. N. Constantinescu, *Probleme ale tranziției la economia de piață în România ...*).

³⁷ Marius Cristian-Pană, *Reforma la români: multă politică, puțină economie*, în Cosmin Marinescu (coord.), *Capitalismul. Logica Libertății*, București, Editura Humanitas, 2012, p. 350.

³⁸ Tudorel Postolache, *Economia României – secolul XX – noua tranziție la economia de piață: premise istorice și perspective*, București, Editura Academiei Române, 1991, p. 765.

³⁹ Anca Dodescu, *Statul și economia de piață*, București, Editura Economică, 2000, p. 214.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 215.

economici (stat, întreprindere, persoana particulară și economia mondială, reprezentată de agentul străin⁴¹).

Ca urmare a adoptării Legii nr. 31/1990 și a Decretelor-lege nr. 66 și 67/1990, se dădea posibilitatea **înființării întreprinderilor mici și mijlocii (IMM-uri)** de tip privat, fapt ce a generat o „transformare structurală”⁴² îmbucurătoare a societății românești prin apariția și dezvoltarea capitalului și capitaliștilor autohtoni.

Din vara anului 1990, Parlamentul României a adoptat **legea liberalizării prețurilor** – măsură strategică și obligatorie pentru configurarea unei economii de piață, dar care, din cauza „nesincronizării politicii de preț cu politica de salarii a creat o spirală inflaționistă”⁴³. Liberalizarea prețurilor s-a desfășurat în două etape și urmărea stabilirea echilibrului dintre cerere și ofertă pe piața de mărfuri⁴⁴:

1) De la 1 ianuarie 1991, s-a stabilit un curs valutar real al leului și s-a propus spre liberalizare 40-50% din volumul de produse naționale;

2) De la 1 ianuarie 1992, s-a extins acțiunea la 80-85% din nomenclatorul de produse.

Acest mecanism de echilibrare a cererii și ofertei a dus, firesc, și la o creștere semnificativă a prețurilor. Politica tipării de bani pentru ajutorarea monedei naționale s-a dovedit păguboasă, inflația atingând cote alarmante în perioada 1992-1993. Mai mult decât atât, deprecierea monedei naționale era de 200-300%, ceea ce a dus la „accelerarea creșterii prețurilor până la un nivel aproape incontabil”⁴⁵. Către sfârșitul anului 1993, autoritățile monetare au calmat creșterea prețurilor și fluctuațiile cursului valutar prin implicațiile decisive ale Băncii Naționale Române (BNR).

Contribuția statului în controlul asupra prețurilor produselor s-a menținut constant după anul 1992, mai ales la alimentele de bază, la combustibili, energie, medicamente, articolele pentru copii, chirii și transporturi⁴⁶.

Bugetul era asigurat printr-o reformă a sistemului de impozite și taxe, aplicat atât unităților private, cât și celor de stat. Veniturile colectate vor fi repartizate „pentru finanțarea învățământului, sănătății, culturii, ordinii publice, rezervelor de stat, apărării naționale, organelor puterii de stat, precum și a unor obiective și acțiuni economice de interes general”⁴⁷.

În ceea ce privește ajutorarea sectorului privat, se acordau, în perioada de tranziție, facilități fiscale și se inițiau din ce în ce mai multe măsuri de stimulare a procesului economiei de piață prin reforme ce reglementau asigurările, sistemul monetar și de creditare.

⁴¹ Marius Halmaghi, *Etape: De la economia centralizată la economia „de piață”*, Sibiu, 1991, p. 56.

⁴² Dinu Marin, *Economia României. Întreprinderile mici și mijlocii. Cu ce ne integrăm?*, București, Editura Economică, 2002, p. 45.

⁴³ Varujan Vosganian, *Contra dicții ale tranziției la economia de piață*, București, Editura Expert, 1994, p. 28.

⁴⁴ Tudorel Postolache, *op. cit.*, p. 775.

⁴⁵ Gabriel Staicu, *De la plan la piață sau despre durerile facerii*, în Cosmin Marinescu (coord.), *Capitalismul. Logica Libertății*, București, Editura Humanitas, 2012, p. 339.

⁴⁶ Tudorel Postolache, *op. cit.*, p. 775.

⁴⁷ *Ibidem*.

Constituția din 1991 a stipulat garantarea **dreptului la proprietate** și consolidarea proprietății private, reprezentând o reparație juridică și morală împotriva măsurilor Constituției comuniste din 1965, cea care consacra proprietatea privată statului socialist cooperatist⁴⁸.

Pământul, ca principal mijloc al beneficiului în agricultură, era distribuit fiecărui țaran ca proprietate de folosință privată. Agricultorii puteau să se reunească în asociații de producători, cele care puteau decide singure „asupra tuturor problemelor legate de desfășurarea producției și repartizarea veniturilor”⁴⁹. Din nefericire, metodele de lucru și precaritatea utilajelor țăranilor români erau tipice celor din Evul Mediu, apărând din ce în ce mai multe imagini în presa și în televiziunile internaționale cu desfășurările muncilor agricole din România, cu plugul tras de boi sau de măgari, ori cu săteni cărând cu spinarea lemne sau zarzavaturi. Așadar, era necesară o politică agricolă pentru modernizare și tehnologizare în scopul ieșirii pe piața liberă a produselor românești.

România postdecembristă își pusese mari speranțe în privința ramurii agriculturii, considerând că este una dintre cele mai profitabile activități ale țării, datorită climei, poziției geografice și solului de care dispunea. Paradoxal, în cursul anului 1990, România a trebuit să apeleze la produsele din import și la ajutoarele internaționale financiare pentru asigurarea necesităților alimentare ale populației⁵⁰.

Cunoscută și socotită cândva drept „grâнарul Europei”, țara noastră a cunoscut, după 1990, un important regres al productivității din cauza „tergiversării rezolvării situației proprietății”⁵¹ și ca urmare a elaborării și înmânării titlurilor de proprietate într-o perioadă considerabilă de timp, fapt ce a generat „o influență negativă asupra investițiilor interne și externe și asupra formării unei piețe a pământului în România”⁵².

Până în iarna anului 1996, Guvernul adoptase mai multe legi, ce vizau relansarea și proiectarea agriculturii românești pe piața internațională. Dintre acestea amintim: Legea Fondului Funciar nr. 18/1991; Legea 36/1991 privind asocierea societăților agricole; Legea nr. 68/1991 despre înființarea Registrului Agricol; Legea 83/1993 pentru acordarea ajutoarelor de stat pentru sprijinirea producătorilor agricoli; Legea Arendării nr. 16/1994; Legea nr. 34/1994 referitoare la impozitul pe venit; Legea nr. 75 /1995 privind producerea, controlul calității și comercializarea semințelor⁵³.

Strategia de reformă în agricultură viza, până în anul 2000, patru sectoare economice importante, dependente de aceasta: economia alimentară, agroalimentară, agrară și rurală.

După cum se cunoaște, după Cel De-Al Doilea Război Mondial, România devenise un exportator serios de petrol către țările occidentale, lucrul acesta

⁴⁸ Varujan Vosganian, *op. cit.*, p. 15.

⁴⁹ Tudorel Postolache, *op. cit.*, p. 773.

⁵⁰ Alexandru Rusovici, *Agricultura în economia de piață*, București, Editura Ceres, 1991, p. 29.

⁵¹ Ioan Bari, *World economics, L economie mondiale. Economia Mondială*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1997, p. 203.

⁵² *Ibidem*.

⁵³ *Ibidem*, p. 202.

întâmplându-se până în 1976. În acea perioadă, statul nostru deținea semnificative resurse energetice și de gaze naturale, țiței și cărbune. După 1989, s-a înregistrat un declin al exploatarei din cauza „limitării capitalului investit”⁵⁴. De aceea, era important ca și **în domeniul energetic** să existe politici de redresare economică și de integrare a resurselor energetice la piața capitalistă. Printre cele mai importante măsuri ale sistemului energetic din perioada de tranziție au fost cele care vizau deschiderea și interconectarea la rețelele piețelor din sistemul energetic european și cele care creau cadrul legislativ pentru protecția mediului⁵⁵.

Principalele obiective politice ale Guvernului României, în domeniul energiei, până în anul 2000, au fost următoarele: „Crearea unui cadru concurențial în producție și distribuție prin privatizarea termocentralelor și a rețelelor de distribuție; demonopolizarea; restructurarea Regiei Autonome de Electricitate (RENEL); descentralizarea sistemelor de termoficare a localităților”⁵⁶ și altele.

O altă măsură necesară tranziției a fost decizia politică și economică **de privatizare a unităților de stat**, începând cu cele neprofitabile, aflate în insolvență și incapacitate de plată. Legea nr. 58/1991 a avut ca rezultat, până la 31 decembrie 1995, trecerea unui număr de 1.539 de societăți de stat în domeniul celor cu capital privat⁵⁷. De asemenea, este important să menționăm că la începutul anului 1996, erau înregistrate, la Registrul Comerțului, 488.939 de societăți comerciale private⁵⁸.

Din nefericire, acest program a decurs, de cele mai multe ori, prin implicarea factorului politic în licitațiile publice, generând abuzul de putere, traficul de influență și corupția⁵⁹. Nenumărate rapoarte internaționale arătau că viața economică din România „este circumscrisă alianței de interese dintre aparatul de stat și o categorie de «patroni» formați în principal pe socoteala «banului public», adică un sistem de «capitalism clientelar» care nu este altceva decât continuarea vechiului «socialism de clan»”⁶⁰.

Reformele economice legate de privatizare „au suferit amănări constante”⁶¹ în timpul mandatului Guvernului Văcăroiu, până în 1996, înregistrându-se doar 12% treceri din patrimoniul statului în domeniul privat.

În esență, programul de privatizare era un proces complex și de durată, care se putea realiza fie „prin vânzarea în condiții de licitație, către persoane particulare sau grupe de întreprinzători a unor unități de stat”⁶², fie prin „transformarea unităților de stat în societăți pe acțiuni”⁶³, prin „încurajarea înființării de noi unități private”, ori prin concesiune sau arendă, lăsându-se deschisă oportunitatea achiziționării ulterioare. Aceste modalități erau valabile și aplicabile atât pentru

⁵⁴ *Ibidem*, p. 194.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 195.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 198.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 191.

⁵⁸ *Ibidem*.

⁵⁹ Anca Dodescu, *op. cit.*, p. 214.

⁶⁰ Gabriel Staicu, *op. cit.*, p. 336.

⁶¹ *Ibidem*, p. 324.

⁶² Tudorel Postolache, *op. cit.*, p. 771.

⁶³ *Ibidem*.

antreprenorii români, cât și pentru cei străini. Nu toate întreprinderile economice – deținute de țara noastră din vechiul sistem – erau profitabile și puteau asigura agenților sau investitorilor obținerea de profit. De aceea, în cele mai multe cazuri, privatizarea societăților de stat a generat din partea noilor proprietari măsuri de restructurare a forței de muncă, reprofilarea sau chiar renunțarea definitivă la anumite sectoare sau unități⁶⁴.

Liberalizarea trebuia să se înfăptuiască și în ceea ce privește **comerțul exterior**, după ce se menținuse mult timp monopolul asupra acestuia în perioada comunistă. Urmarea firească către trecerea la economia de piață a fost „acordarea dreptului de a se angaja în relații economice internaționale tuturor firmelor și întreprinderilor legal constituite, precum și persoanelor fizice care solicită autorizarea de a efectua operațiuni în acest domeniu”⁶⁵. În sensul acesta, începând cu anul 1990, s-a inițiat formarea unui cadru legislativ care să asigure condiții egale pentru toți antreprenorii, limitarea birocrăției în ceea ce privește autorizațiile de export-import, aplicabilitatea unui tarif vamal raportat la cursul real și efectiv al valutei și al instituirii „dreptului exportatorilor de a reține o parte din valuta încasată pentru nevoi proprii (importuri de producție și investiții, de tehnologii, premiarea personalului etc.)”⁶⁶.

Din păcate, economia românească postdecembristă a traversat o perioadă de declin, tranziția spre economia de piață de nivelul țărilor occidentale făcându-se cu pași mărunți și greoi. Mulți dintre observatorii și teoreticienii economiei au numit-o „tranziție de criză”. Inițial, crezându-se că „bunăstarea capitalistă” va veni dintr-odată, fără eforturi sau sacrificii, și fără să se înțeleagă că economia de piață „este sistemul social fondat pe instituția proprietății private”⁶⁷, cei mai mulți dintre locuitorii României tot de la stat aveau așteptări și foarte puțini se implicau în acte antreprenoriale și inițiative private. Perioada de tranziție trebuia să conștientizeze omul ieșit din comunism de faptul că „fiecare persoană acționează pe cont propriu și acțiunile fiecăruia, de satisfacere a propriilor nevoi, contribuie și la satisfacerea nevoilor altor persoane”⁶⁸.

În economia de tranziție, au fost luate în considerare și politici sociale care vizau intervenția și susținerea statului în problemele și necesitățile fundamentale ale cetățenilor cu un nivel scăzut de trai sau defavorizați, dar și politici care vizau diverse aspecte, cum ar fi: organizarea și reformarea unui învățământ de calitate, în care educația să vizeze și dezvoltarea cunoștințelor și abilităților economiei de piață; susținerea vieții familiale, a creșterii și educării copiilor, a planningului familial, acomodării economice și „a dimensionării familiei în raport cu posibilitățile ei de asigurare la condițiile normale de viață”⁶⁹; sprijinirea tinerilor în dezvoltarea

⁶⁴ Alexandru Tobă, *Tranziția la economia de piață a țărilor din centrul și estul Europei*, Craiova, Tipografia Universității din Craiova, 1996, p. 5.

⁶⁵ Tudorel Postolache, *op. cit.*, p. 777.

⁶⁶ *Ibidem*.

⁶⁷ Cosmin Marinescu, *Capitalismul ca stare naturală de gândire și de fapt*, în Cosmin Marinescu (coord.), *Capitalismul. Logica Libertății*, București, Editura Humanitas, 2012, p. 17.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 19.

⁶⁹ Tudorel Postolache, *op. cit.*, p. 782.

personalității prin cultură, informare și instruire, timp liber și sport; protecția mediului înconjurător.

Programul trecerii la economia de piață urmărea atent și dezechilibrele iminente cu efecte negative asupra unor segmente sociale sau private, statul intervenind, în acest sens, pentru reglarea decalajelor.

Prof. univ. dr. Ioan Bari este de părere că tranziția spre economia de piață „s-a făcut haotic” și că programele economice de reconstrucție nu au respectat strategiile corecte, ci s-au făcut după principiul „întâi demolăm după aceea construim”⁷⁰. De asemenea, acesta considera că era oportună orientarea economiei românești spre producția de mijloace pentru investiții.

Urmărind permanent și cu interes progresul înregistrat de culturile și societățile din Occident, societatea românească, de după Revoluția din 1989, s-a arătat „deschisă” modului de viață capitalist. Entuziasmați de civilizația, prosperitatea și dezvoltarea economică prin intermediul economiei de piață, românii doreau cu ardoare să adopte și ei principiile modernității și ale evoluției socio-economice.

Era evident – pentru oricine – că la baza societății europene occidentale au stat principiile capitalismului clasic, stabilite de către reprezentanții săi de seamă: scoțienii James Steuart, Adam Smith și David Hume, francezii Francois Quesnay și Anne-Robert-Jacques Turgot și alții⁷¹.

Edificiul capitalismului construit pe economia de piață liberă și prin intermediul politicilor democratice l-au determinat pe Mattei Dogan să afirme viabilitatea, eficiența și sustenabilitatea acestui sistem: „Dacă luăm în considerație treizeci de democrații competitive din lumea de azi și care au durat mai mult de o generație, cincisprezece se găsesc în Europa Occidentală”⁷².

Inculturarea economică (relația dintre economie și cultură), care privea piața deschisă din țara noastră, s-a realizat prin două acțiuni punctuale și distincte:

1. Pe de o parte, România nu era străină de beneficiile capitalismului liber: ea își însușise metodele și principiile acestuia odată cu monarhia constituțională, favorabilă conceptului economiei libere, și care a generat, mai departe, perpetuarea acestui sistem, până la nefericitele industrializări și cooperativizări trâmbitate și impuse odată cu venirea la guvernare a aparatului politic comunist, în 1948. Contribuțiile economiei deschise, până la impunerea regimului represiv, au fost notabile și semnificative, în ciuda piedicilor și a condițiilor politice și istorice nefavorabile. De asemenea, putem afirma că economia capitalistă primară din țara noastră se asemena cu „un copil care nu atinsese încă pragul maturității”. Totuși, s-au înregistrat progrese însemnate în economia de piață antecomunistă, în

⁷⁰ Ioan Bari, *op. cit.*, p. 186.

⁷¹ Tom Butler-Bowdon, *Avuția națiunilor – origini și influențe*, introducere la Adam Smith, *Avuția națiunilor* (traducere de Monica Mitarcă), București, Editura Publica, 2011, pp. 16-17.

⁷² Mattei Dogan, Dominique Pelassy, *Le Moloch en Europe Corporatisation et etatisation*, Paris, 1988, pp. 5-8, *Apud* Gheorghe Alfiri, *Reforma, economia de piață și privatizarea în România*, București, Casa editorială pentru turism și cultură Abeona, 1993, p. 19.

domeniul comerțului și al resurselor naturale. Această economie a constituit primul model din țara noastră pentru dezvoltarea capitalului liber.

Studierea atentă de către economiștii români a „țiparului” modern al economiei de piață, „cu formele și metodele de reglare a proceselor economice, a producției și circulației mărfurilor”⁷³ a constituit o oportunitate deosebită și o șansă reală a integrării economiei noastre la capitalismul occidental.

Rolul esențial în impunerea pieței deschise cu capital privat l-au avut, în țara noastră, după 1990, marii economiști și analiști, remarcabili cunoscători ai condițiilor istorice și ai vieții economice autohtone, oameni care au găsit soluții viabile și concrete pentru rezolvarea problemelor reale ale societății românești. Datorită lor au putut fi adoptate sisteme performante ale economiilor mondiale dezvoltate. Dintre aceștia îi putem menționa pe: Lionel Stoleru, economist francez de origine română, cel care considera că România trebuie să adopte o politică de impunere a unei economii mixte între sectorul de stat și cel privat și să formeze o „piață organizată”⁷⁴; Anghel Rugină, economist american de origine română, care susținea, în lucrarea *Un plan de refacere și stabilizare economică și financiară*, o tranziție moderată spre economia capitalistă cu măsuri ofensive precise și punctuale; Marius Halmaghi, autor al cărții *Ce va fi mâine?*, recomanda elaborarea și implementarea unei constituții economice și formarea unui sistem administrativ la nivel macroeconomic; dr. Constantin Cojocaru, autor al cărții *Programul de restructurare a proprietății – Privatizarea*, stabilește principiile de bază ale tranziției din țara noastră și rolul hotărâtor și necesar al proprietății private și privatizării unităților de stat⁷⁵ etc.

Din păcate, multe dintre inițiativele lor au fost umbrite de implicarea oamenilor politici în acte de corupție, de tergiversarea și delăsarea acestora față de măsurile care vizau sustenabilitatea economică.

2. Pe de altă parte, tranziția care a urmat Revoluției din decembrie 1989 s-a făcut după modelul statelor capitaliste puternic dezvoltate (Suedia, Germania, Spania sau Anglia), prin implicarea unor organisme politico-economice mondiale (Fondul Monetar Internațional, Banca Mondială etc.) sau prin aportul deosebit al unor economiști străini recunoscuți la nivel mondial.

Academicianul N. N. Constantinescu considera că adoptarea „Schiței privind strategia înfăptuirii economiei de piață în România”, de către Guvern, în mai 1990, „era vizibil de sorginte FMI”⁷⁶ și respingea acuzațiile acestora din urmă, care susțineau că țara noastră nu ar fi cunoscut noua ordine economică, ceea ce ar contraveni „adevărului istoric”⁷⁷.

Un susținător de marcă al trecerii țării noastre la economia de piață este profesorul și savantul Milton Friedman, laureat al premiului Nobel, în anul 1976, pentru aportul deosebit în domeniul economiei mondiale. Nord-americanul

⁷³ Gheorghe Alfiri, *op. cit.*, p. 18.

⁷⁴ Lionel Stoleru, *Tranziția plan – piață*, în „România Liberă”, nr. 14.080, din 17.02.1990.

⁷⁵ Alexandru Tobă, *op. cit.*, pp. 14-15.

⁷⁶ N. N. Constantinescu, *Probleme ale tranziției la economia de piață în România ...*, p. 14.

⁷⁷ *Ibidem*, p. 16.

considera că România are nevoie de o economie în care implicarea puterii guvernamentale și a statului să fie cât mai redusă. De asemenea, el făcea apel la gândirea liberală a economiștilor mondiali, ca în numele „promovării bunăstării și egalității” să manifeste un paternalism înțelegător față de statele aflate în tranziție⁷⁸.

N. N. Constantinescu a arătat că reformele tranziției către economia de piață din țara noastră trebuiau să țină seama de unele aspecte „inedite” și „neprevăzute” și de puterile economice străine, cu o bogată tradiție a mecanismului capitalist, implementarea imediată a programelor de redresare economică a României nefiind o soluție fericită. „Când vorbim de tranziție – spunea el – este necesar să se țină seama de faptul că există, de fapt, mai multe tranziții:

- a) o tranziție de la dictatura unui singur partid la democrația pluralistă și statul de drept;
- b) o tranziție de la economia de comandă la cea de piață;
- c) o tranziție de la vechea structură de clasă la una nouă;
- d) o tranziție către o nouă diviziune internațională a muncii la un nou loc al țării în economia mondială;
- e) o tranziție către un nou comportament social al oamenilor⁷⁹.

Așadar, înculturarea unor modele contemporane ale economiei de piață în țara noastră nu era o sarcină ușoară și nu exista o garanție precisă că o anumită tipologie de economie ar fi fost cea mai potrivită pentru România. La fel de adevărat este și faptul că în gândirea autohtonă au pătruns cu repeziciune nenumărate idei și programe economice ale unor state dezvoltate, precepte și tipuri tehnico-economice care, în realitate, nu fuseseră aplicate niciodată în țările de proveniență. Ele se doreau a fi „experimentale” pentru România. În aceste condiții, era imperios necesar pentru politicienii și economiștii români să rămână concentrați în registrul responsabilității, coerenței și discernământului.

Nu e de mirare că România „nici pe departe nu a găsit modelul de economie de piață cel mai potrivit”⁸⁰. Această problemă a rămas deschisă și țara noastră a adoptat mai multe măsuri economice, într-o manieră sincretistă, după tipologiile contemporane ale economiei de piață. Astfel, după *modelul anglo-saxon*, România a acceptat „elaborarea de către guvern a unor programe de politică economică pe termen scurt, prognoze economice pe termen lung și programe pe domenii”⁸¹; după *tipul vest-european*, întâlnit în Franța, Italia și Spania, s-a împrumutat ideea „flexibilității mecanismelor de piață”⁸²; după *modelul social de piață*, pe care îl regăsim în Germania, Austria și Olanda, s-au adoptat măsurile de „echilibru între social și performanța economică”⁸³, dar și cele privitoare la intervenția statului în derapajele economice; *tipul nordic* – din Suedia, Norvegia, Danemarca, Finlanda – a împrumutat țării noastre „forma de piață contractuală”⁸⁴ și intervenția autorităților statului în acțiunile sociale.

⁷⁸ Milton Friedman, *Capitalism în libertate*, București, Editura Enciclopedică, 1995, p. 19.

⁷⁹ N. N. Constantinescu, *Probleme ale tranziției la economia de piață în România ...*, p. 16.

⁸⁰ *Ibidem*, p. 76.

⁸¹ *Ibidem*, p. 45.

⁸² *Ibidem*.

⁸³ *Ibidem*.

⁸⁴ *Ibidem*.

În sprijinul impunerii democrației și a economiei de piață, și-au arătat susținerea necondiționată țările Uniunii Europene, cu care România a încheiat un „Acord de Asociere”, la 1 februarie 1993⁸⁵. Cele mai importante puncte ale programului prevedeau afilierea politico-economică și pregătirea punctuală și graduală a cetățenilor români în vederea aderării la UE și a devenirii acestora „membri cu drepturi depline ai UE”⁸⁶. Cererea de aderare la Uniunea Europeană a fost depusă la Bruxelles, în data de 22 iunie 1995; România a fost primită în rândul acestei organizații abia la 1 ianuarie 2007.

Un amplu program de reconstrucție economică a fost adoptat – la nivelul Uniunii – în ianuarie 1990, pentru Polonia și Ungaria, denumit Programul PHARE, extins, ulterior, și pentru celelalte țări ale „Acordului de Asociere”, și, implicit, și pentru România. Potrivit prevederilor sale, țările fostului „bloc comunist” erau ajutate în procesul de restructurare economică, în vederea funcționalității economiei de piață și a inițiativelor private⁸⁷.

Inculturația economică a pieței libere din România s-a realizat prin adoptarea organismelor, măsurilor și metodelor din lumea dezvoltată și a făcut din țara noastră o destinație „atractivă” pentru investitorii străini. Rolul capitalismului occidental a început să se înțeleagă din ce în ce mai corect și mai bine în rândul societății actuale, existând premise optimiste pentru viitor. Totuși, în rândul societății îmbătrânite și nostalgice după vechiul sistem socialist există o oarecare teamă și neîncredere în puterea democrației și a dezvoltării economiei. Am putea să afirmăm, fără să greșim, că ceea ce caracterizează întreaga societate românească actuală este fenomenul „precauției”, o stare naturală și firească specifică țărilor capitaliste angrenate în marea economie mondială.

Așa cum spunea Alexandru Rusovici, „atenția” trebuie să fie o calitate a întreprinzătorului capitalist, căci „drumul spre piață are mirajul său. Îl încercă mulți, unii îl străbat, dar nu toți se întorc victorioși. Piața are legile ei, umane, dar aspre. Pe frontispiciul ei stă scris: „inițiativă”, „competență”, „competitivitate”⁸⁸.

⁸⁵ Alexandru Tobă, *op. cit.*, p. 51.

⁸⁶ *Ibidem*, p. 52.

⁸⁷ *Ibidem*, p. 77.

⁸⁸ Alexandru Rusovici, *op. cit.*, p. 54.

THE PATTERN SHOWN BY THE MARKET ECONOMY FROM ROMANIA AFTER THE COLLAPSE OF COMMUNISM

(Abstract)

The privations, oppressions and interdictions suffered in the communist period, before the Revolution from 1989, determined Romania to direct its vision naturally towards capitalism. Always following with interest the progress registered by the western cultures and societies, the Romanian society showed that it was “open” and enthusiastic, on addressing the civilisation, the prosperity and the material development, due to the market economy, the Romanians wishing intensively to adopt the principles and the patterns of this system. We could also say that this “transitional process” towards the new economic reality is a lengthy one, and faces serious problems and difficulties, mainly because the bureaucratic and incompetent management.

Keywords: economy, communism, capitalism, transition, development.